

2003 год, апошні для Васіля Быкава. Найдан Вылчаў перакладае аповесць “Пра Бамжа”, а ў кастрычніку ў газеце “Култура” (“Культура”), № 42 за 2003 г., змяшчае сваё “Развітанне з Васілём Быкавым”. У перакладзе студэнткі філалагічнага факультэта БДУ Маевай Таццяны яно гучыць так:

Ёсць падарунак у мяне ад сябра, ад Васіля Быкава,
Такі гадзіннік дружа мне падараваў,
Што калі раніцай ля шыбы той зацікае,
Як быццам з Мінску мне Васіль патэлефанаваў.

... І быццам усё цудоўнае сабрана ў гэтай раніцы,
І хай смяюся я і сёння не праспаў,
Я адгарну старонку там, дзе кропка шчэ не ставіцца,
І новы пераклад пачну са спадчыны жывога Васіля.

Літаратура

1. Митовска М. Образи в нас. София : Партиздат, 1979.
2. Владимиров С. Человек на дълга и подвига // Пламък. 1975. № 5.
3. Петков Н. За две повести на Васил Биков // Литературен фронт. 20 февр. 1975.
4. Митовска М. За вас, бѣдни хора. София: Военно издателство, 1982.
5. Пенчев Г. Писателят продължава да се сражава // Работническо дело. 20 юли 1979.
6. Гардзіцкі А. Гутаркі: інтэрв’ю, дыялогі пра літаратуру. Мінск: Мастацкая літаратура, 1988.
7. Вълчев Н. Няколко думи за автора на тази книга // Биков В. Прокобата. София: Народна култура, 1985.

М.А. Мартысевіч

СУЧАСНАЯ ІТЭРПРЭТАЦЫЯ БЕЛАРУСКАЙ САНЕТНАЙ ТРАДЫЦЫІ

Прадмет нашых літаратуразнаўчых даследванняў – маргінальныя, г. зн., нехарактэрныя для беларускай паэтычнай традыцыі формы верша і іх узаемаадносіны з гэтай традыцыяй. Менавіта ў гэткім ключы мы плануем разгледзець “Мінскія/Менскія санеты” паэта Сержа Мінскевіча. Гэты невялікі зборнік быў выдадзены ў 2002 г. і адразу прыцягнуў нашу

ўвагу несандартнасцю падыходу да санетнай формы. Але найперш мы хацелі б падаць уласную візію беларускай санетнай традыцыі.

У адроджаную беларускую літаратуру санет прыйшоў напачатку XX ст., ужо на сваім новым (мадэрным) этапе. Вядома ж, ягонья пачынальнікі арыентаваліся на традыцыйны канон, у Максіма Багдановіча чытаем: “Адзначанага чарадаваньня трымаліся такія майстры пісьменьніцкага цэху, як слаўнаведомы ў свой час паэта Малерб. Таго ж будзем трымацца і мы”, – але, па сутнасці, гэта быў новы, мадэрны санет. Яшчэ ў XIX ст. жанр санета канчаткова пазбавіўся тэматычных абмежаванняў, перастаўшы быць выключна творам пра каханне. Беларускі санет стаўся перадусім жанрам філасофскай і патрыятычнай лірыкі і ў той жа час ён стаўся для беларускіх паэтаў квінтэсэнцыяй паэзіі, кампактнаю формою, якой давяраюцца найістотнейшыя думкі, і якая нават у “антыпаэтычную” эпоху зберагае літаратурную традыцыю мінулых стагоддзяў. Нездарма эпіграфам да аднаго са сваіх санетаў М. Багдановіч ставіць радок Н. Буало “Беззаганны санет адзін варты цэлай паэмы”, а неабыхавы да свабодных паэтычных формаў Максім Танк стварае ў 1973 г. санет пра санет: “У век рэвалюцыйны, штармавы, // (...)Задумаў я, як даўнія паэты, // Адправіцца на караблі санета // на дальнія сузор’яў астравы” [4]. Такім чынам, пры адносна невялікай колькаснай прысутнасці жанру ў творчай спадчыне класікаў беларускай паэзіі XX ст., санет меў моцны якасны патэнцыял, які дазволіў яму атрымаць далейшае развіццё ў айчыннай літаратуры.

На нашу думку, на сённяшнім этапе існавання беларускага санета ўзмацнілася яго “цэхавае” значнасць, г. зн. сучасныя санетысты ўсё больш свядома скарыстоўваюць гэтую форму, каб прадэманстраваць сваё шанаўлівае стаўленне да класічнай еўрапейскай літаратуры. Пры гэтым беларускія паэты асабліва падкрэсліваюць сваю далучанасць да Міцкевічаўскай санетнай традыцыі, якая істотна паўплывала на ўзнікненне і развіццё жанру ў рускай, украінскай і беларускай літаратуры. Але, натуральна, паэтыка сучаснага санета можа быць не надта традыцыйнаю. Напрыклад, “Крымінальныя санеты” ўкраінскага паэта-постмадэрніста Ю. Андруховіча, адсылаюць чытача адначасова да “Крымскіх санетаў” А. Міцкевіча і “Турэмных санетаў” І. Франка. Беларускім прыкладам могуць служыць “Крынскія санеты” А. Хадановіча, асноўная тэма якіх – туга паэта па радзіме ў іранічнай сітуацыі знаходжання ў некалькіх кіламетрах ад сучаснай тэрыторыі Беларусі – у мястэчку Крынкі на Беластоцчыне.

У аснове паэтыкі “Мінскіх/Менскіх санетаў” – прыдуманая С. Мінкевічам постмадэрністычная гульня: з дапамогай рэмінісцэнцый або найпростых цытацый з “Крымскіх” і часткова “Адэскіх” санетаў класіка паэт стварае свой праект пошуку *genius loci* Мінску/Менску ці, у аўтарскай рыторыцы, “беларускага духу”. Найперш гэта праяўляецца ў архітэктоніцы беларускага санетнага цыклу: 9 “Мінскіх санетаў”, 9 “Менскіх санетаў” плюс постскрыптам – усяго 19, як і ў А. Міцкевіча. Параўнаем таксама назвы польскіх і беларускіх санетаў: “Парк Горкі. Штыль” – “Марская ціша”; “Парк Горкі. Пачатак буры” – “Бура”; “Мінск уночы. Крокі” – “Алушта ўначы”; “Пілігрым” – “Пілігрым”.

Ёсць сярод назваў і іранічныя перастварэнні. Відавочна, што санет “Да Свіслачы” суадносіцца з вядомым санетам Міцкевіча “Да Нёмана”, хоць той і не ўваходзіць у “Крымскія санеты”. Міцкевічавы “Байдары” і “Аюдаг” атрымліваюць у С. Мінкевіча свае каламбурныя адпаведнікі – “Байдаркі” і “Ау, дах!”.

Прасачыць узаемадачыненне першаўзору і наследвання можна на прыкладзе санета “А кірмаш камароўскі, як стэп” (тлустым шрыфтам вылучана намі – М. М.):

Wóz nurza się w zieloność i jak **łódka** brodzi;
 Śród fali łąk szumiących, źród kwiatów powodzi,
Omijam koralowe **ostrowy** burzanu.

(...)

Stójmy! - jak cicho! – **słyszę** ciągnące żurawie,
 Których by nie dożciły żrenice sokoła;
 Słyszę, kędy się motyl kołysa na trawie...
 (Mickiewicz, Stepy Akermzańskie; 2, c.14).

Выходжу на прасцяг гудлівай Камароўкі,
 Я сам, нібыта **чоўн**, спіна – то ветразь мой,
 Штурханняў брыз нясе мяне ў людскі прыбой,
 Між **выспаў** лавак я лавірую, нялоўкі.

(...)

Пастой, Ачужаюся... Шмат што **чутно** наўкруг.
 Гандлюе бабка дзесь салёнымі гуркамі,
Вужаку-каўбасу вунь дзед прыдбаць нацяміў...
 (Мінкевіч, А кірмаш Камароўскі як стэп; 1, с. 11)

Зніжальныя вобразы беларускага санета (*вужака-каўбаса* замест *śliskego węża*, або *бок беднае кароўкі*) робяць гэты верш падобным да

пародыі. Аднак аб’ект кпінаў Мінскевіча – не санет “Акерманскі стэп” – ён толькі ўзор для стварэння вобразаў, – а Камароўскі кірмаш, дзе аўтар марна імкнецца пачуць “беларускі дух”. “Дзе ж беларускі дух?”, вынесенае ў санетны замок, гучыць не менш афарыстычна, чым Міцкевічава “*Jedźmy, nikt nie wola*”, але дасягае самастойнай мэты.

Падобным чынам можна супаставіць ці не ўсе тэксты дзвюх нізак. Гэта дае нам падставы азначыць санеты С. Мінскевіча як функцыю ад “Крымскіх санетаў”, якая ў кантэксце беларускай паэзіі пачатку ХХІ ст. атрымлівае самастойнае, актуальнае гучанне.

Грувасткая назва “Мінскія/Менскія санеты” паказвае на канцэптуальную раздвоенасць цыклу. З аднаго боку, санеты С. Мінскевіча можна аднесці да ўрбаністычнай лірыкі, бо яны ўяўляюць сабою паэтычныя замалёўкі панарамы сучаснага Мінска. З другога боку, у іх прысутнічае асноўная тэма “Крымскіх санетаў” – “туга па страчанай айчыне”: настальгія паэта па Мінску свайго дзяцінства і адначасова старым Менску, зруйнаваным няўмольнай гісторыяй. У сучасным Мінску лірычны герой С. Мінскевіча пачуваецца “пыхаднем, турыстам, пілігрымам”:

Перада мной ляжыць край родны, край знаёмы,
І разам з тым чужы, нязносны, неведомы.

І колькі трэба йшчэ прайсці па ім у ім,
Каб я вярнуцца змог назад, ізноў да дому (Пілігрым; 1, с. 27).

“Мінскія/Менскія санеты” можна назваць паэтычным пуцяводнікам па беларускай сталіцы, што найпрост адбываецца на вобразным складзе вершаў. Самы характэрны троп – перыфраза: паэт зашыфроўвае ў тэкстах згадкі пра розныя месцы ў цэнтры гораду. Амаль цалкам з перыфразаў складаецца санет “Аляксандраўскі сквер: паніка” [1, с. 24]: *маленькі Панікоўскі, краіны саркафаг, клуб ваяроў, светлы храм тутэйшых песняроў, падлеткаў дом, гмах пастанаўленняў, палацк вывалення* – гэтак, карыстаючыся падчас народнай тапанімікаю (*саркафаг* – Палац Рэспублікі, *Панікоўскі ў дзяцінстве* – фантан “Лебедзь з Амурам”) С. Мінскевіч апісвае забудову цэнтру сталіцы. Санет перагукаецца такім чынам з папулярным у літаратуры рамантызму жанрам паэтычнага інвентара, для якога характэрныя падобныя вобразныя сродкі.

Другі характэрны троп – антытэза. Будучы неад’емным элементам унутранай дыялектыкі санета наагул, у С. Мінскевіча антытэза з’яўляецца

канструктыўным элементам усёй нізкі: старасвецкі горад супрацьпастаўлены сучаснаму мегаполісу: *на старых кладах праходзяць аўтамагістры* (Дарога над Ямай, 1, с. 43), а цывілізацыя саборнічае з прыродаю: *маленькі парастак асфальту моц руйнуе* (Новабудоўля, 1, с. 47).

Адзначаючы асаблівасці санетаў С. Мінкевіча на фармальным ўзроўні, на нашу думку, варта спыніць увагу на санеце “Мінск у будзень. 17.00”:

Ісці ў начным танцы // ля шурпатых сценаў
І сыпацца вуголлем // за борт ваганеткі,
Расхітваць рок-н-ролам // клавiшы разметкі,
Нураць у норы станцый // метрапалітэна [1, с. 23].

На перцэпцыйным узроўні рытміка гэтага вершу можа быць трактаваная ці то як надта архаічная, ці то як надта сучасная, але ў любым выпадку яна не адпавядае сілаба-танічнаму санетнаму канону, уласціваму ўсходнеславянскай паэзіі, і пазбаўляе гэты тэкст лёгкасці і мілагучнасці жанру, які колісь займеў назву ад правансальскага *sonete* – ‘песенька’. Перад намі – чужы для беларускага паэтычнага слыху 13-складовы сілабічны верш. Гэтым памерам напісаныя “Крымскія санеты” А. Міцкевіча, і, відавочна, у дадзеным тэксце С. Мінкевіч ладзіць фармальны эксперымент, спрабуючы прыстасаваць да беларускага санета, традыцыйна сілаба-танічнага. Характэрна, што гэта адзіны выпадак сілабікі на два дзесяткі тэкстаў: у астатніх выпадках беларускі паэт ужывае традыцыйны для ўсходнеславянскага санета шасцістопны ямб з цэзурай пасля трэцяй стапы.

Санет “Мінск у будзень. 17.00” цікавы яшчэ і тым, што ў ім зарыфмаваныя цэзуры – і такім чынам мы маем падвойны санет, альбо гіперсанет, як азначае яго сам аўтар [1, с. 53].

Сярод іншых эксперыментаў Мінкевіча з санетнай структурай вылучаецца пабудова тэрцэтаў. У межах раздзела “Мінскія санеты” ў дзевяці вершах апошнія радкі рыфмуюцца ў 9-ці розных камбінацыях (cdddc, cccddd, cddcdc, cddccd, ccdded, ccddcd, cddcdc і ccddcd), што таксама можна лічыць наўмысным фармалізмам аўтара. У галіне рыфмікі варта адзначыць таксама санет-манарым “Вясна. 1830–1930-я” [1, с. 32], але самы складаны паводле структуры і зместу сярод усіх “Мінскіх/Менскіх санетаў” – “Ау, дах!”, які замыкае цыкл санетаў С. Мінкевіча. У санеце “Аюдаг” Адам Міцкевіч параўноўвае мора з

сэрцам паэта. Серж Мінкевіч параўноўвае з сэрцам родны горад: “*Хоць і на ўзвышшы Менск – // збірае ўсё, як сэрца*” [1, с. 51]. Санет “Ау, дах!” візуальна пабудаваны ў форме сэрца: катрэны напісаныя як гіперсанет, а тэрцэты санета збіраюць у адно цэлае форму і змест верша. Санет “Ау, дах” – можна назваць канцэптэуальным замком усёй нізкі “Мінскіх/Менскіх санетаў”.

Напрыканцы зазначым, што на тэматычным узроўні разгледзеным намі творах уласцівыя рысы беларускага традыцыйнага санета: С. Мінкевіч напайняе класічную паэтычную форму сучасным зместам, укладаючы з свае трворы развагі пра мінулае і сучаснасць роднага гораду, яго *genius loci*, ствараючы такім чынам адметны ўзор урбаністычнай лірыкі. Апроч таго, на ўсіх узроўнях апелюючы да класікі новага еўрапейскага санета – “Крымскіх санетў” А. Міцкевіча, С. Мінкевіч такім чынам уключае творчую спадчыну нашага земляка ў айчынную традыцыю, запаўняючы тую лакуну, якая існавала ў беларускай літаратурнай традыцыі ў пачатку XIX ст. Аднак, прымаючы да ўвагі адзначаныя намі эксперыменты з санетным канонам, мы мяркуем, што “Мінскія/Менскія санеты” нельга назваць арганічным працягам беларускай санетнай традыцыі: яны знаходзяцца на яе перыферыі і носяць маргінальны характар.

Літаратура

1. Багдановіч М. Санет // Збор твораў: У 2-х т. Т. 2. Мінск: Беларуская навука, 2001.
2. Міцкевіч Адам. Крымскія санеты = *Sonety Krymskie*; пер. з пол. С. Мінкевіча. Мінск: Медысонт, 2004. 170 с.
3. Мінкевіч С. Менскія/Мінскія санеты. Мінск: Логвінаў, 2002. 64 с.
4. Танк Максім. Мне пару крыл дало юнацтва... : Выбр. лірыка. Мінск: Мастацкая літаратура, 2003.

Г.В. Навасельцава

КАНЦЭПЦЫЯ ШЛЯХУ Ў МАСТАЦКІМ АСЭНСАВАННІ ВАЦЛАВА ЛАСТОЎСКАГА, МАКСІМА ГАРЭЦКАГА, УЛАДЗІМІРА КАРАТКЕВІЧА

У творчай спадчыне В. Ластоўскага вобраз лабірынтаў у аднайменнай аповесці выступае сімвалічным увасабленнем шляху героя-беларуса. Падобнае атаясамліванне вынікае з ідэі твора, што дае падставы для разгляду пісьменніцкага вобраза як своеасаблівага адметнага ўзору, з якім варта параўноўваць аналагічныя вобразы іншых пісьменнікаў. Як